

METİNLERARASI UYGULAMAYA BİR ÖRNEK: DİRİLİŞ “ERTUĞRUL”

An Example of Intertextual Application: Diriliş “Ertuğrul”

Zeynep Safiye BAKİ NALCIOĞLU*

ÖZ

Son dönemin popüler televizyon dizilerinden bir milletin uyanış hikâyesi olarak nitelenen *Diriliş “Ertuğrul”* hem konusu hem teknik özellikleri hem de izlenme oranları bakımından gündemde sıkça yer almaktadır. Ayrıca araştırmacılar tarafından dizinin senaryosunun tarihi gerçekliğe uygunluğu da her bölümde yeniden tartışmaya açılmaktadır. Bu çalışmada *Diriliş “Ertuğrul”* dizisinin yirmi altı bölümü (birinci sezon) gündemden farklı bir bakış açısı ile incelenmiş ve dizi metinlerarasılık ve uygulamalı halk bilimi bağlamında değerlendirilmiştir. Makalenin amacı metinlerarası ilişkilerin uygulamalı halk bilimi alanında nasıl kullanıldığını *Diriliş “Ertuğrul”* dizisi üzerinden somutlaştırmaktır. Bu nedenle çalışmada uygulamalı halk bilimi alanının dizi açısından nerede durduğuna ve hangi amaçla kullanıldığına odaklanılmıştır. İncelemede *Diriliş “Ertuğrul”* dizisinin farklı alt metinleri bir araya getirmesi sayesinde işlevsel bir ana metin olarak okunabileceği görülmüştür. Dizinin gönderme yaptığı alt metinlerin seçimi, kullanımı ve bu metinlerin metinlerarasılık bağlamındaki işlevleri mitolojik arka plan da dikkate alınarak sorgulanmıştır. Elde edilen veriler sonucunda *Diriliş “Ertuğrul”* dizisinin izleyicilerin yönlendirilmiş bir kimlik, tarihsel ve kültürel bir bağ ile aidiyet duygularının pekiştirilmesine katkı sağlayarak uygulamalı halk biliminin iktidar, mitoloji ve metinlerarası ilişkilerini desteklediği görüşüne ulaşılmıştır. Dizinin bu yönü, metinlerarasılığın da uygulamalı halk bilimi yöntemlerinden biri olarak değerlendirilebileceği bakış açısını desteklemektedir. Ayrıca *Diriliş “Ertuğrul”* örneğinde çözümlenen metinlerarası ilişkilerin bir uygulama modeline dönüşmesi, dizilerin kültürün canlandırılması, yeniden üretilmesi ya da aktarımı işlevlerine katkı sağlayabileceğini de göstermektedir.

Anahtar Kelimeler

Diriliş “Ertuğrul”, Uygulamalı Halk Bilimi, Metinlerarasılık, İktidar, Mitoloji.

ABSTRACT

Being one of the most popular television series in recent times, called as the revival of a nation, *Diriliş “Ertuğrul”* frequently takes place in the media with its subject, technical qualities and ratings. Besides, with each episode, researchers open the consistency of the series with the reality up for discussion. In this study, twenty-six episodes (season one) of *Diriliş “Ertuğrul”* are analysed; and, with a different perspective the series is evaluated within the context of intertextuality and applied folklore. On the basis of *Diriliş “Ertuğrul”*, the aim of this article is to analyse how intertextual relations are used in the field of applied folklore. Therefore, theoretical discussions about the theory are not handled in the study; instead, the position of applied folklore with regard to the series, and the aim of its practice are handled. While these arguments are analysed, it is observed that through collecting different subtexts, the series, *Diriliş “Ertuğrul”*, can be read as a functional main text. Choice of the subtexts where the series make reference, their usage, and what these texts indicate in intertextuality are questioned by considering mythological background. As a result of the acquired data, it is found out that since *Diriliş “Ertuğrul”* contributes to the establishment of sense of belonging in its audience through creating an oriented identity, and a historical and cultural connection, it supports the power, mythology, and intertextual relations of applied folklore. This aspect of the series promotes the idea that intertextuality can be evaluated as one of the applied folklore methods. Also, it proves that the transformation of intertextual relations analysed in the example of *Diriliş “Ertuğrul”* into a practice model can contribute to the revival, regeneration or transmission of culture through TV series.

Keywords

Diriliş “Ertuğrul”, Applied Folklore, Intertextuality, Power, Mythology.

* Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halk Bilimi Bölümü Araştırma Görevlisi, Ankara/Türkiye, zeynepsafiyebacki@gmail.com.

Diriliş "Ertuğrul", TRT 1'de 10 Aralık 2014'te yayımlanmaya başlanan, yapımcılığını Tekden Film'in, yönetmenliğini Metin Günay'ın üstlendiği bir televizyon dizisidir. Dizinin senaryosu, Mehmet Bozdağ, Atilla Engin ve Aslı Zeynep Peker Bozdağ tarafından yazılmaktadır. Ayrıca senaryo yazımına Mustafa Burak Doğu 9. bölüme kadar ve Alp Emre Oduncu ise 10. bölüme kadar devam etmiştir. Dizinin bütün bölümlerinin başında "Dizideki hikâye ve karakterlerin ilham kaynağı tarihimizdir" ifadesi yer almaktadır. Bu ifadeyle ilişkili olarak *Diriliş "Ertuğrul"* yayımlanmaya başladığı günden bugüne senaryosunun kurmaca olup olmadığı ya da gerçek bir tarih metnini ne kadar yansıttığı ve karakterlerinin gerçeğe uygunluğu noktalarında eleştirilmiştir. Ayrıca dizide Türklerin İslamiyet'i yeni yeni kabul ettiği bir dönemde İslami unsurlara sık sık yer verilmesi de başka bir tartışma konusu yaratmıştır. Bu bağlamda dizi son dönemde yalnızca iletişim ve medya ile ilgili bilim insanlarının değil, tarihçilerin, halk bilimcilerin ve siyaset bilimcilerin de ilgisini çekmektedir. Bu çalışmanın amacı, incelenen yirmi altı bölümden (birinci sezon) hareketle diziyi bir uygulamalı halk bilimi perspektifinde konumlandırarak değerlendirmektir. Bunu yaparken alt metinler ve bu metinlerin metinlerarasılık açısından nerede durdukları mitolojik arka plan dikkate alınarak sorgulanacaktır. Dizi üzerinde yapılacak metinlerarası bir çözümleme, metinlerarası ilişkiler yanında dizinin uygulamalı halk bilimi ve mitoloji, uygulamalı halk bilimi ve

iktidar ilişkilerinin anlaşılmasına da olanak sağlayacaktır.

Diriliş "Ertuğrul", araştırmacıların uygulamalı halk bilimi ve diziler bağlamına eleştirel yaklaşabilmelerine olanak sağlayan bir noktada yer almaktadır. Bu nedenle öncelikle uygulamalı halk bilimi diye adlandırılan alanın dizi açısından nerede durduğuna ve nasıl kullanıldığına kuramın temel tartışma alanları dikkate alınarak bakılacaktır. Öcal Oğuz *Küreselleşme ve Uygulamalı Halkbilimi* adlı yapıtında, "bir anlamda kuramlardan sıkılmışlığın kuramı olarak ortaya çıkan uygulamalı halk bilimi çalışmalarının ilk çıkışını İkinci Dünya Savaşı sonrasında ekonomik ve sosyal çalkantıların doruğa ulaştığı Almanya'da yaptığını, bu yaklaşımın hızla Avrupa'nın diğer ülkelerine ve Kuzey Amerika'ya yayıldığını" belirtmiştir (Oğuz 2002: 26). Richard M. Dorson da *Günümüz Folklor Kuramları* adlı kitabında, ideolojik kuram ile ilgili bilgiler verirken, folklor çalışmalarını politik çıkarları için kullanan ilk ulusal devletin Hitler'in Ulusal Sosyalist Hükümeti olduğuna dikkat çekmiştir (Dorson 2006: 25-26). Buradan hareketle İkinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Almanya'nın, yaşanan ekonomik, sosyal ve kültürel sorunların çözümü ve "Hitler Almanyası" algısının yıkılması sürecinde uygulamalı halk biliminin doğuşu için uygun zemini hazırladığı ve uygulamalı halk bilimini de bu süreçte etkin bir şekilde kullandığı söylenebilir. Bu dönemden itibaren yükselişe geçen kuram, halk bilimciler arasında popülerleşmiş ve alanda yeni fikirleri ortaya çıkarması noktasında önemsenmiştir.

Uygulamalı halk bilimi bugüne

kadar pek çok araştırmacı tarafından entelektüel düzeyde tartışılmış ve farklı sonuçlar elde edilmiştir. Ancak bu makalenin amacı uygulamalı halk bilimini kuramsal olarak tartışmak değil, metinlerarası ilişkilerin uygulamalı halk bilimi alanında hangi amaçla kullanıldığını *Diriliş “Ertuğrul”* dizisi üzerinden çözümlenmekle sınırlıdır. Uygulamalı halk biliminin, Almanya örneğinde olduğu gibi, millî kimlik inşasında büyük bir rol oynadığı görülmektedir. Alan Dundes bu konuya dikkat çekerek “Fakelore Fabrikasyonu” başlıklı makalesinde, “fakelore’un görünürde millî ve ruhsal bir ihtiyacı tatmin ettiğini, özellikle bir kriz anında birinin millî kimliğinin olduğunu göstermek ve bu kimlik içerisine gurur aşlamak amacını taşıdığını” ifade etmiştir (Dundes 2007: 82). William S. Fox ve Ulrika Wolf-Knuts da uygulamalı halk biliminin toplumun kordine edilmesine, ideolojik ve kültürel hegemonyanın kurulmasına katkıda bulunduğunu (Fox 2007: 44-45) ve milleti yapılandırma sürecinde önemli olduğunu bu nedenle de kolektif bir iş olduğunu vurgulamışlardır (Wolf-Knuts 2007: 176). Bu açıdan uygulamalı halk biliminin, yönlendirilmiş bir ulus bilincinin oluşturulmasında ve ulusun birlikteliğinin pekiştirilmesinde bir aracı görevini üstlendiği söylenebilir.

Halk biliminin uygulama alanlarından biri medyadır. Medya bağlamında televizyon ekranlarında haftanın belli günlerinde ve belli saatlerinde yayımlanan bazı diziler de uygulamalı halk biliminin yukarıda ifade edilen aracı yönüne katkısı bakımından incelenebilir. Sema Karabıyık, *Türk’ün Dizi İle İmtihanı* adlı kitabında, bir di-

zinin asla sadece dizi olmadığına dikkat çekmiş ve yerli dizilerin bazen birleştiren bazen ayırıştırıcı toplumsal bir olay olduğunu belirtmiştir (Karabıyık 2014: 92). Bruce Jackson da filmin çağımızın baskın anlatı türü olduğu görüşüne, film ve televizyonun hareketli ve elektronik dünyada toplum olma duygusunu kazandırdığına paylaşılan medya deneyimi olarak yer vermiştir (Aktaran: Koven 2014: 119-133). Uygulamalı halk biliminin ideolojik bir bakış açısını halk arasında yaygın ve kabul edilebilir bir unsura dönüştürerek meşrulaştırması *Diriliş “Ertuğrul”* adlı dizide de görülmektedir. Dizide zaman zaman geçmişten geleceğe yapılan vurgu ve göndermeler günümüz siyasal yapılarının meşrulaştırılmaya çalışıldığının bir göstergesi olarak okunabilir. Dizinin internet sitesinde yer alan “13. yüzyılda İslam dünyası bugünkü gibi büyük sorunlar yaşıyordu. Bir lider ve bir kahraman bekliyordu. Diriliş “Ertuğrul” dizisi inşa sürecindeki yeni Türkiye için tarihin yol rehberliğinde bugüne çok şey söyleyecektir” ifadesi tam da bu noktaya işaret etmektedir. Dizinin başkarakteri her zaman başarılı ve güçlü Süleyman Şah oğlu Ertuğrul, bilinçli bir seçimle “yeni Türkiye” için millî bir kimlik yaratma mesajını izleyiciye sunmaktadır. Bu açıdan *Diriliş “Ertuğrul”* dizisi de bir uygulamalı halk bilimi örneği olarak incelenebilir. Dizinin “yeni Türkiye” ile güncel bağlantılarına ise, göç için gidilen Halep’te Süleyman Şah, Kurtoğlu ve Deli Demir arasında geçen diyalog örnek olarak verilebilir. Dokuzuncu bölümde yer alan bu sahnede Kurtoğlu Süleyman Şah’a “Demiştim ben, Halep bizim mezarımız olacak”

demektedir. Deli Demir ise “Merak etme Kurtoğlu, neslimizden biri gelir, mezarımızı burada komaz” diyerek karşılık vermektedir. Bu diyalog, 22 Şubat 2015 tarihinde Süleyman Şah Türbesi’nin, Suriye Eşmesi Köyü’nün kuzeyinde ve aynı büyüklükteki araziye geçici olarak taşınmasını anımsatmaktadır. Ayrıca uygulamalı halk bilimi ve iktidar ilişkisi bakımından da siyasi iktidardaki önemli isimlerin dizinin setine yaptığı ziyaretler, iktidar tarafından desteklenen ve bilinçli seçimlerle bazı metinlere göndermelerde bulunan ve uygulanan bir senaryonun ekrana yansması olarak değerlendirilebilir. Buna ek olarak diziyeye ayrılan çok büyük bütçe ve Şubat 2014’te başlayan ve çok titiz çalışmalarla yürütülen hazırlık süreci de bu görüşü destekler niteliktedir.

Metinlerarasılığın uygulama ve çözümleme alanının belirlenebilmesi için öncelikle, daha çok sözlü ve yazılı tür ile ilişkilendirilen metin kavramının sınırları çizilmelidir. Jeff Todd Titon “Metin” başlıklı makalesinde metnin insan eliyle yapılmış herhangi bir nesne olduğuna, diğer bir deyişle de metnin kelimelerden oluşmak zorunda olmadığına, bir resim, bina ya da çanak gibi bir insan yapısının da, bir ritüel gibi bir eylem ya da olay, hatta bir ya da birden fazla kişinin bile metin olabileceğine vurgu yapmıştır (2009: 262-263). Yeliz Özay da *Metinlerarası İlişkilerde Türk Halk Hikâyeleri* adlı yüksek lisans tezinde “metin” kavramının edebiyat ürünleri dışındaki sanatsal ürünler, sosyal olaylar için de kullanıldığına değinmiştir. (2007: 10). Metin kavramıyla ilgili açıklamalardan televizyonda

yayımlanan bir dizinin de metin olarak ele alınabileceği ve metinlerarası ilişkiler bağlamında yorumlanabileceği sonucu çıkmaktadır. Metinlerarası ilişkiyi, Richard Bauman “Tür, Performans ve Metinlerarasılığın Üretimi” başlıklı makalesinde bir metnin diğer metinlere ilişkisel yönelimi olarak tanımlamıştır (2009: 252). Kubilay Aktulum ise *Metinlerarasılık// Göstergelerarasılık* adlı yapıtında iki metin arasındaki her türden alışveriş işlemini göstermek için metinlerarası sözcüğünün kullanıldığına ancak sözselsel bir yapıtın, bir metnin sözselsel-olmayan bir sanat yapıtına, bir resme, heykele gönderme yaptığı durumlarda ise “göstergelerarasılık” kavramının daha yerinde ve doğru olduğuna dikkat çekmiştir. “Göstergelerarasılığın iki farklı gösterge dizgesi arasındaki alışveriş, değişik gösterge dizgelerine ait yapıtlar arasındaki açık ya da kapalı ilişkiler olduğunu” ifade eden Aktulum ayrıca yazın ve sinema arasındaki ilişkiden yola çıkarak sinemada sözselsel olanın görsel olanla göstergelerarası bir ilişki içine sokulduğunu belirtmiştir (2011: 13-22). Bu tanımlamalardan yola çıkarak metinlerarasılık kısaca, bir metnin kendinden önceki sözlü ya da yazılı bir metin ile ilişkisi, göstergelerarasılık ise gösterge dizgelerinin, sanat biçimlerinin ilişkisi olarak yorumlanabilir. *Diriliş “Ertuğrul”* dizisi de sözselsel olanla görsel olanın ilişkisine dayanması nedeniyle göstergelerarasılığın inceleme alanına girmektedir. Ancak bu çalışmada dizinin bilinçli bir yaklaşımla oluşturulan senaryosu ve izleyiciye anımsatma ya da hikâye olarak sunulan alt metinler değerlendirmeye alınmış ve aralarındaki ilişki

oluşturulmak istenen mesaj boyutuyla tartışılmıştır. Bu nedenle çalışma boyunca yapılan çözümlenmeleri adlandırmak için metinlerarasılık kavramı kullanılmıştır.

Diriliş "Ertuğrul" un incelenen yirmi altı bölümünde dizinin uygulamalı halk bilimini kullanım gücünü metinlerarasılıktan aldığı görülmektedir. Dizinin bu yönü, metinlerarasılığın da uygulamalı halk biliminin araçlarından biri olarak değerlendirilebileceğini düşündürmektedir. Mehmet Rifa, *Göstergebilimin ABC'si* adlı kitabında "her metnin, bir başka kültür metninin özümlemesi ve dönüştürülmesi sonucu oluştuğunu, bir metnin kendi yapısı içinde başka metinleri barındırması, başka metinlerden gizli alıntılar taşıması, başka metinlerin vardığı görüş ve düşünceleri geliştirmesinin ortaya metinlerarası ilişkiler sorununu çıkardığını" ifade etmiştir (Rifat 1992: 80). *Diriliş "Ertuğrul"* dizisi de bir ana metin olarak amaca yönelik seçilmiş ve birbirinden farklı alt metinleri bir araya getirmektedir. Dizide genel olarak kullanılan metinlerin Dede Korkut Hikâyeleri başta olmak üzere Orhun Abideleri, Oğuz Kağan Destanı, Ergenekon Destanı, Türeyiş Destanı, İstiklal Marşı, Kürşad ve Kırk Askeri, tarih metinleri ile Kuran-ı Kerim ve peygamber kıssaları olduğu söylenebilir.

Diriliş "Ertuğrul" dizisindeki metinlerarası ilişkiler çözümlendiğinde ise, dizinin metinleri iki şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bunlardan birincisi senaristlerin bilinçli bir şekilde senaryoya eklediği ve hangi metinden alıntılındığı açıkça belirtilmeyen ancak karakterlerin diyaloglarına yer-

leştiren göndermelerdir. Örneğin dizinin üçüncü bölümünde Ertuğrul toyda, "Atalarımızın destanlarını masal mı sandınız? Biz onlardan bereketli toprakları da öğrendik etrafını saran demir dağları eritmeyi de" diyerek Ergenekon destanına gönderme yapmaktadır. Dizinin sekizinci bölümünde ise İbn-i Arabi'nin pirimin torunu diye hitap ettiği Halebî "Âşık isen can baş üze gel beri / Münkir isen bak kapıdan dön geri" diyerek Yunus Emre'nin mısralarını kendi dilinden söylemektedir. Ya da dizinin yirmi dördüncü bölümünde Ertuğrul, Kayı'nın alplerine "Onların taştan kaleleri varsa bizim de iman dolu göğsümüz var" diyerek seslenmekte ve izleyiciye İstiklal Marşı'nı anımsatmaktadır. İkincisi ise dizideki hikâyeye anlatma rolünü üstlenen karakterler aracılığıyla açıkça izleyiciye sunulan alt metinlerdir. Dizide bu rolü üstlenen karakterler İbn-i Arabi ve Deli Demir'dir. Örneğin İbn-i Arabi dizinin altıncı bölümünde Hz. Yusuf'un rüyasını babasına anlatmasını, dokuzuncu bölümde ise Hz. İbrahim'in İsmail'i Allah için kurban etmesi esnasında Cebraîl'in elinde bir koç ile gelmesini anlatmaktadır. Ayrıca dizinin on beşinci bölümünde Deli Demir çocukları toplayarak Malazgirt Zaferi'ni, on dokuzuncu bölümde Oğuz Kağan Destanı'nı ve yirmi dördüncü bölümde de yine çocuklara Kürşad ve Kırk Askeri'nin hikâyesini anlatmaktadır. Deli Demir, yirmi altıncı bölümde ise Yiğit ve Dündar'a Dede Korkut hikâyelerindeki ad verme geleneğinden bahsetmekte ve kahramanlıklarından dolayı alplik eğitimini almaya hak kazandıklarını söylemektedir. Bu açıdan dizide İbn-i Arabi'nin din

ile ilgili, Deli Demir'in ise kahramanlıkla ilgili metinleri aktarma işlevini üstlendikleri anlaşılmaktadır. Bu kullanımlar dışında dizide kullanılan karakterlerin Bamsı Beyrek, Selcan, Banu Çiçek, Korkut gibi isimleri de dizideki metinlerarasılığa işaret etmektedir. Dizinin senaristlerinden olan fakat dokuzuncu bölüm itibarıyla diziden ayrılan Mustafa Burak Doğu'nun sosyal medyadaki Twitter hesabında yer verdiği şu açıklama bu bilinçli seçimleri ve kullanımları ispatlar niteliktedir:

“...Adiyat Suresi'yle başladığımız yolculukta kimlere selâm vermedik, hangi güzel yürekleri şâd etmedik ki... Yazdığım son bölümde de ‘Düşmanlarımıza adaletten başkasını borçlu değiliz’ diyen Bilge Kral Aliya'ya, ‘Yat kurban ol İsmailce / Bıçak senden incinmesin’ diyen Karakoç'a ve daha nicesine selâmımızı çaktık...”.

Mustafa Burak Doğu bu açıklamasıyla dizinin senaryo metninde Bosna Hersek'in ilk cumhurbaşkanı Aliya İzzetbegoviç'in “Düşmanlarımıza bir tek borcumuz var: Adalet” sözüne ve Abdurrahim Karakoç'un “İncitme” adlı şiiri gibi örneklere göndermeler yaptıklarını belirtmiştir. Doğu, senaryodaki metinlerarası ilişkileri bu metinlerin yazarlarına selam vermekle/çakmakla ifade etmiştir.

Diriliş “Ertuğrul” dizisinde metinlerarası uygulama bağlamında kullanılan alt metinlerin seçiminde ise izleyiciye aktarılacak istenen ve hatta izleyicide oluşturulmak istenen ideolojik bakışın etkisi olduğu söylenebilir. Seda Uyanık, “Dede Korkut Anlatmalarında Metinlerarası Söylem” başlıklı makalesinde günümüzde med-

yanın sözlü kültürle kurmaya çalıştığı bağlantılardan ve metinlerarası ilişkilerden, millî değerlerin dönüşüme uğratarak medyaya yansıtılması ve medyanın millî değerlerin korunmasına hatta yüceltilmesine aracılık etmesi noktasında faydalandığına dikkat çekmiştir (2009: 35-39). Bu yansıtma ve yüceltme işlemi ise aynı zamanda işlevsel bir canlandırma hareketinden de söz edilebilir. Wendy Reich “The Uses of Folklore in Revitalization Movements” (Yeniden Canlandırma Hareketlerinde Folklorun Kullanımları) başlıklı makalesinde “folklorun işlevlerinden birinin önemli bir kullanımı yeniden canlandırma hareketi için bir ideoloji yaratımında ortaya çıktığını” dile getirmiştir. Reich buna ek olarak “canlandırmada folklor hareketini, destekleyenlere açıklamak, yeni türdeki inanç ve eylemleri haklı göstermek ve yeni şekillendirilmiş inançları kabullendirmek için kullanıldığını” da belirtmiştir (Reich 1971: 236, 243). Tayfun Atay ise *Radikal Gazetesinde*ki “Osmanlı'ya Değil Osmanlıcılığa Açılan Yol Diriliş Ertuğrul” başlıklı yazısında *Diriliş “Ertuğrul”* dizisini Tarık Buğra'nın romanından uyarlanan *Kuruluş/Osmancık* dizisi ile ilişkilendirmiştir. Atay, *Diriliş “Ertuğrul”* dizisinin de, “12 Eylül 1980 darbesi sonrasında Türk-İslam sentezini devlette ve toplumda ‘geçer akçe’ kılmak için popüler kültürde yansıma bulan 1987 yapımı *Kuruluş/Osmancık*” dizisindeki gibi, Osmanlı yükseliş döneminde üretilmiş aynı ‘köken miti’ne dayalı bir kurgulamaya sahip olduğunu” ifade etmiştir (Atay 14.12. 2014). Bu açıdan dizide yer alan uygulama metinlerinin dizinin örtük

amacıyla bağlantılı olması, izleyicide oluşturulmak istenen dönüşümü sağlamak açısından işlevseldir.

Diriliş “Ertuğrul” dizisinde millî birliği vurgulamak ve en eskiye gitme yoluyla Türk kimliğini ve Türk kültürünü ön plana çıkarmak için seçilen metinlerden biri Orhun Abideleri’dir. Muharrem Ergin *Orhun Abideleri* adlı eserinde Göktürk devrinden kalma bu kitabelerin “Türk adının, Türk milletinin isminin geçtiği ilk Türkçe metin, ilk Türk tarihi” ve “Türk nizamının, Türk töresinin, Türk medeniyetinin, yüksek Türk kültürünün büyük vesikası” olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Ergin “kitabelerin Türklüğün en büyük iftihar vesilesi” olduğunu dile getirmiştir (2000: XIV). Dizinin internet sitesinde yer alan Ertuğrul ile ilgili açıklamalarda ve dizinin ikinci bölümünde Ertuğrul’un dilinden yeni obalarına Kayı’nın bayrağını dikerken şu ifadeye yer verilmektedir: “O; güneşi bayrak, göğü çadır eyleyip kısıraklarını uçsuz bucaksız ovalara sürdür/süreceğiz. Yağız yeri titretip, mavi göğü deldi/deleceğiz...” İkinci cümledeki “Yağız yeri titretip, mavi göğü deldi” ifadesi, Orhun Abideleri’ndeki Kül Tigin Abidesi’nin doğu yüzünde ve Bilge Kağan Abidesi’nin doğu yüzünde geçen “Üstte mavi gök, altta yağız yer kıldıkta, ikisi arasında insan oğlu kılınmış” (Ergin 2000: 9,33) ifadesi ile ilişkilendirilmiştir. Dizinin beşinci bölümünde Selçuklu Şehzadesi Numan ise, “...Ulu Bilge Kağanımız ise üstte mavi gök çekmedikçe, altta yağız yer yarılmadıkça senin töreni kimse bozamaz” demektedir. Bu ifade de hem dizide sıkça önemi vurgulanan Türk töresinin gücünün hem de Kül Tigin

ve Bilge Kağan Abidesi’nde yer alan “Türk, Oğuz beyleri, milleti işit: Üstte gök basmasa, altta yer delinmese, Türk milleti, ilini, töreni kim bozabilecekti?” (Ergin 2000: 17,41) ifadesinin diziyeye aktarımına örnektir. Ayrıca dizinin birinci bölümünde toyda geçen “Mavi gök yağız yer arasında soyumuz, boyumuz, obamız, ocağımız, oğullarımız, kızlarımız bir olsun, hür olsun, diri olsun” ifadesi de bu açıdan Orhun Abideleri ile ilişkilendirilebilir.

Yukarıda değinilen “O; Güneşi bayrak, göğü çadır eyleyip kısıraklarını uçsuz bucaksız ovalara sürdür. Yağız yeri titretip, mavi göğü deldi...” ifadesinin ilk cümlesindeki “Güneşi bayrak, göğü çadır eylemek” ise Oğuz Kağan Destanı ile bağlantılıdır. Oğuz Kağan Destanı’nda Oğuz Kağan, verdiği toydan sonra beylere ve halka verdiği buyruğun son mısrasında “Güneş bayrak, gök kurikan (çadır)” demektedir (Bang-Kaup, Arat 2012: 156). Dizide Oğuz Kağan Destanı’yla ilgili aktarımlardan bir diğeri ise Deli Demir’in on dokuzuncu bölümde destanı, obanın çocuklarını toplayarak anlattığı sahnedir. Dizide Oğuz Kağan Destanı’ndan yapılan aktarımlar da Türk hâkimiyet gücüne ve yine dizinin ortak bir geçmişi ve kültür oluşturma yönüne işaret etmektedir.

Millî kimlik duygusunun güçlendirilmesi düşüncesinin diziyeye yansıyan metinlerinden bir diğeri ise Dede Korkut hikâyeleridir. Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı* adlı yapıtında bu eserin “Türklüğün millî hayatını aksettirmekte, Türk kültürünün zenginliklerini, renkli Türk folklorunun sayısız değerlerini, Türk milletinin yüksek insani vasıflarını, duygularını,

faziletlerini ve meziyetlerini dile getirdiğini” ifade etmiştir. Ergin ayrıca, Dede Korkut’ta “Türklerin alp insan tipinin davranışlarının en yükseğini gördüğümüzü” belirtmiştir (2011: 6). Dede Korkut hikâyelerinin dizinin incelenen bölümlerinde, diğer anlatılarla kıyaslandığında, en çok gönderme yapılan alt metin olduğu söylenebilir. Bu anlatıların hem hikâyeleri açısından dizinin senaryosuna yansıdığı hem de anlatılardaki ifadelerin, manzum kısımların ve karakter isimlerinin aynı şekilde dizide kullanıldığı görülmektedir. Hikâyelerin aktarımı açısından, dizinin birinci bölümünde Ertuğrul çıktığı avda bir geyik ile karşılaşmakta ve geyik onu âşık olacağı kız olan Halime’ye götürmektedir. Türk mitolojisinde yol gösterici görevini üstlenen geyik motifi Dede Korkut hikâyelerinden “Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı”nda da aynı işlev ile yer almaktadır. Bamsı Beyrek’in kovaladığı geyik onu âşık olacağı Banı Çiçek’e götürmüştür (Ergin 2011: 62). Bir diğer örnek ise, -Gündoğdu ve Selcan Hatun’un çocuklarının olmasından dolayı- Selcan Hatun’un, Gündoğdu’nun annesi Hayme’nin kendisine kötü davrandığını ve itibar etmediğini ifade etmesidir. “Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı”nda da çocuğu olmayan Dirse Han, Bayındır Han tarafından kara çadıra oturtulmuştur (Ergin 2011: 22). Dizide de çocuksuzluk motifi işlenmekte ve çocuk itibar kaynağı olarak görülmekte hatta Selcan Hatun çocuklarının olması için Gündoğdu’nun saçından bir tutam keserek büyü yaptırmaktadır. Ayrıca dizinin sekizinci bölümünde Hayme Ana’nın “Kayı’nın kadınları yeri geldi-

ğinde erleri kadar cesur, Alpleri kadar iyi bir savaşçı olmayı bilirler” ya da dokuzuncu bölümdeki “Kadınlarımızın yiğitlikte erlerden aşağı kalmayacağı unuttun mu?” ifadesi de Dede Korkut hikâyelerindeki alp tipi kadının dizideki yansımalarına bağlanabilir.

Bu anlatılardaki ifadelerin ve manzum kısımların diziye aktarımına örnek olarak altıncı bölümünde Deli Demir’in eşinin mezarının başında eşine “*Göz açıp da gördüğüm, gönül verip sevdiğim hatun*” diye seslenmesi verilebilir. Bu sesleniş, “Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı”nda Banu Çiçek’in Bamsı Beyrek’in kâfire esir düştüğü zaman söylediği “... Göz açıp da gördüğüm / Gönül ile sevdiğim...”, “Vây göz açıp gördüğüm / Gönül verip sevdiğim...”, “Kazan Bey Oğlu Uruz Bey Destanı”ndaki Uruz Bey’in annesinin ava çıkan Uruz’u av dönüşü göremediğinde söylediği ve “Begil Oğlu Emrenin Destanı”nda hatunun Begil’e söylediği “...Göz açıp gördüğüm / Gönül verip sevdiğim...” ifadelerinden aktarılmıştır (2011: 70-71, 99, 166). Dede Korkut hikâyelerinden “Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı”nda ve “Salur Kazanın Evinin Yağmalandığı Destan”da yer “At ayağı çabuk ozan dili çevik olur” ifadesini sekizinci bölümde Deli Demir, alplerin piri olarak nitelendirdiği Hz. Ali’nin hikâyesini anlatırken “At ayağı tez, ozanın dili çabuk olur. Lafı fazla uzatmayalım” şeklinde kullanmıştır (2011: 24, 197). Onuncu bölümdeki Selcan Hatun’un ölen bebeğinin beşiği başında bir ezgi eşliğinde seslendirdiği metin “Yom verin hanım, Yerli kara dağların yıkılmasın, Gölgece kara ağacın kesilmesin, Kan gibi akan görklü suyun

kurumasın, Kanatlarının ucu kırılmasın, Kadir seni namerde muhtaç etmesin, Koşarken ak boz atın sürçmesin” şeklindedir. Bu ifade, Dede Korkut’un hikâyelerin sonunda gelip söylediği duadan alıntılanmıştır. Bir diğer örnek de, on beşinci bölümde Hayme Ana’nın Tapınakçılar tarafından yaralanan Dündar’ın hasta yatağının başında söylediği ve yirmi üçüncü bölümde Aykız’ın Turgut Alp hastalandığında söylediği manzum ifadelerdir. Bunlar ise “Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı”nda Dirse Han’ın hatununun oğlu Boğaç Hanı yaralı olarak gördüğü Kazılık Dağı’nda söylediği manzum kısım ile örtüşmektedir (2011: 31). Dizinin yirminci bölümünde Selcan Hatun, Kurtoğlu tarafından zehirlenen Gündoğdu’nun başında “Hani övdüğümüz beyler erenler / Dünya benim diyenler / Ecel aldı yer gizledi / Fâni dünyam kime kaldı / Gelimli gidimli dünya / Son ucu ölümlü dünya” demektedir. Bu manzum ifade de yine anlatıların sonunda yer alan Dede Korkut’un gelip söylediği “Şimdi hani dediğim bey erenler / Dünya benim diyenler / Ecel aldı yer gizledi / Fâni dünya kime kaldı / Gelimli gidimli dünya / Son ucu ölümlü dünya” ifadesinden alıntılanmıştır (2011: 111, 142).

Bu bilgilere ek olarak Dede Korkut hikâyelerinin mukaddimesinde Korkut Ata’nın “Âhir zamanda hanlık tekrar Kayı’ya geçecek. Kimse ellerinden almayacak, âhir zaman olup kıyamet kopuncaya kadar” söyleyişi ile dizideki İbn-i Arabi karakterinin on sekizinci bölümünde Kayı boyundan Ertuğrul’un cihana yayılacak hâkimiyetinin habercisi olması özdeşliğine de dikkat çekilebilir (2011:

15). Gündoğdu’nun eşi Selcan Hatun, Ertuğrul’un alplerinden Bamsı Beyrek, Hayme Ana’nın kardeşi Korkut ve Korkut’un kızı Banu Çiçek gibi dizideki karakterlerin isimleri de Dede Korkut hikâyelerine yapılan göndermelere örnek olarak verilebilir. Ancak dizideki Selcan Hatun karakteri, “Kanglı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı”nda anlatılan Selcan Hatun’un cesur özelliklerinden ve kimliğinden farklı olarak babasının intikamını alma peşinde koşan hırslı ve kötü bir kişiliğe büründürülmüştür¹. Evrim Ölçer Özünel “Kırkyama Kahramanlar: Tarihi Çizgi Romanlarda Gelenek İcadı ve İmhası” başlıklı makalesinde arketipik kahramanlar bağlamında yapma folklor ürünlerinin özündeki karmaşanın, bu metinlerin içindeki mayayı çürüttüğüne ve geleneksel öğeler tekrar dolaşıma sokulurken, mayanın çürütülmemesi gerektiğine dikkat çekmiştir (2012: 182). Dizideki Selcan Hatun karakteri de, Özünel’in ifadesiyle, geleneksel bir kahramandan yeni bir dizi karakteri üretiminde bir gelenek imhası örneği olarak yorumlanabilir.

*Diriliş “Ertuğrul”*da İslami unsurların yer aldığı sahnelerin sık sık kullanılması, millî kimliğin yanı sıra oluşturulmak istenen diğer bir kimliğin ise İslam dini çerçevesinde olduğunu göstermektedir. Dizinin üçüncü bölümünde Ertuğrul, Kara Toygar’a esir düşen abisi Gündoğdu’yu kurtarmaya giderken “Soluk soluğa koşan atlara and olsun, Nallarından kıvılcım çıkanlara and olsun...” ifadelerini kullanmaktadır. Bu söyleyiş, Kuran-ı Kerim’in 100-el-âdiyât sûresinin “1. harıl harıl koşanlara, 2. (nallarıyla) çakarak kıvılcım saçanlara” ilk iki

ayetinden (Mustafa Burak Doğu'nun da Twitter hesabındaki yazısında Adiyat suresine dikkat çektiği gibi) yola çıkararak yazılmıştır. Ayrıca dizide İbn-i Arabî tarafından anlatılan peygamber kıssaları, hadisler ve dinî anlatılar da aynı bağlamda ele alınabilir. Örneğin dizinin on ikinci bölümünde İbn-i Arabî Ertuğrul'a Hz. Hızır'ın hikâyesini anlatırken on sekizinci bölümde bir yiğidin (Ertuğrul'un) çıkıp İslam'ı aziz eyleyeceğini, budanmış olan ve içine kurtların girdiği İslam ağacını tekrar yeşerteceğini, İslam sancağını cihana yayacağını belirtmiştir. Bir diğer örnek ise, halk hekimi olan Akçakoca'nın dördüncü bölümde "Lokman hekime sırrı veren Allah'ım / Sen bizi onulmaz dertlerden koru" ifadeleriyle Hz. Lokman'a gönderme yapmasıdır. Ya da dizinin başkahramanı Ertuğrul da beşinci bölümde gücünü imanından aldığı şu şekilde ifade etmiştir: "...Bin türlü derdim var ama dermanı gücümde, gücüm de imanımdadır...". Ayrıca yirmi üçüncü bölümdeki Turgut Alp ile Aykız'ın ve yirmi beşinci bölümdeki Ertuğrul ile Halime Sultan'ın imam nikâhı sahneleri de bu açıdan yorumlanabilir. Bunlara ek olarak dizide sık sık gösterilen abdest alma, namaz kılma, cuma namazı, cenaze namazı sahneleri ve kutsal emanet vurguları da kimlik algısındaki örtülü İslami boyuta işaret etmektedir.

Diriliş "Ertuğrul" dizisinin inşa sürecinde olduğu belirtilen "yeni Türkiye" için verdiği mesajların aktarımında ayrıca uygulamalı halk bilimi açısından hikâyenin gücünden de söz etmek gerekmektedir. Sema Karabıyık *Türk'ün Dizi İle İmtihanı* adlı kitabında televizyonun, dizilerin izleyiciyi

düşsel bir dünyaya taşırken diğer yandan yaşadığı dünyaya ilişkin gerçeklik tanımlarını iletildiğini, seyircinin böylece kendini senaryoya hapsettiğini ve anlatılan hikâyenin gerçekliğine esir olduğunu dile getirmiştir (Karabıyık 2014: 112). Annette Simmons ise *Et-kileme ve İknâ Sanatında Hikâyenin Gücü* adlı yapıtında inancın kendisini destekleyecek bir hikâyeye ihtiyacı olduğunu ve inanç uyandırmanın yolunun ise hikâye anlatmaktan geçtiğini belirtirken (Simmons 2008: 2-3), Peter Guber da *Hikâyen Varsa Kazanır* adlı kitabında hikâyelerin insanların yüreklerini, duygularını, düşüncelerini ve davranışlarını etkileme konusunda eşsiz bir gücü olduğuna dikkat çekmiştir (Guber 2012: 13). Kendisi de çeşitli alt metinlerin bir araya gelmesiyle oluşan uzun bir hikâye olan *Diriliş "Ertuğrul"*un izlenme oranlarındaki başarısı da dizinin hikâyeleri kullanmadaki gücüne bağlı olarak yorumlanabilir. Örneğin dizinin on üçüncü bölümünde Selcan Hatun kardeşi Gökçe'ye kendi hayatlarını Türeyiş Destanı'na gönderme yaparak hikâyeleştirmektedir: "...Bey günlerden bir gün kızlarımı alıp kişi ayağı değmeyen bir yere götürüp yüksek bir dağın tepesine koymuş. Kızlar bu dağda bekleyedururken dağın çevresinde bir bozkurt görünmüş. Kurt büyük kızla evlenmiş (Gökçe: Gündoğdu abi). Küçük kız da kurdun kardeşiyle. Bu kızlar gebe kalmışlar. Oğullarının sesi bozkurt sesine benzermiş. İki kardeşin de oğulları bozkurt ruhuyla çoğalmış. Boyları bu kız kardeşlerin soyundan türemiş. Tıpkı bir gün Kayı'ların bizden büyüyüp çoğalacağı gibi". Bilinçli olarak seçilen ve dizinin senaryosuna

dâhil edilen bu hikâyeler, hem dizinin anlatımını güçlendirmekte hem de izleyicilere sunulan örtülü temel mesajların aktarımını kolaylaştırmaktadır.

Uygulamalı halk bilimi açısından hikâye kullanımı ayrıca kahramanın kurgulanması süreciyle de ilişkilidir. Richard Dorson “Folklor ve Fake Lore” başlıklı makalesinde bir halk kahramanı olarak yaratılan Paul Bunyan örneğinden yola çıkarak halkın aldatıldığını belirtmiş, bu ürünleri kütüphaneden kıymıdamadan para için yazanları avını marketten alan şehirli balıkçıya benzeterek eleştirmiştir (Dorson 2007: 12-16). Dizilerde başrol karakterlerinin yaratılması sürecinde de benzer bir durumdan söz edilebilir. Senaristler tarafından masa başında yazılan hikâyelerin başkarakterleri de dizinin örtük amacına göre yönlendirilmekte ve izleyicilerin gözünde kahramanlaştırılmaktadır. Ayrıca Peter Burke *Tarihin Görgü Tanıkları* adlı yapıtında bir yönetmenin de ister sansür kurulunun siyasi baskıları, ister gişenin ekonomik baskısı şeklinde olsun, dış baskılara maruz kaldığını belirtmiştir (2009: 175). Bu nedenle hem senaristler tarafından kahramanın yaratılması hem de yönetmen tarafından dizinin çekimleri sırasında bir yönlendirilmişlikten bahsedilebilir. *Diriliş “Ertuğrul”* dizisinin internet sayfasında dizinin çekimlerinden önce yazılan hikâye ve yapılan çizimlerin beş ay sürdüğü ifade edilmiştir. Senaristlerin beş aylık bir masa başı çalışmasından sonra Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluş sürecinde çok önemli bir role sahip ve tarihî bir karakter olan Ertuğrul üzerine temellenen yeni bir kahraman yarattıkları

görülmektedir. Yine dizinin internet sitesinde Ertuğrul ile ilgili verilen şu açıklamalar kahramanın kurtarıcı ve yenilmez kimliğine işaret etmektedir: “Dünyanın iki hükümdara dar geldiğine inandı. Ve dünyayı bir hükümdara yar kıldı. Süleyman Şah oğlu Ertuğrul ümitlerin tükendiği bir çağda dirilişin adı oldu. *Diriliş “Ertuğrul”*, dünyanın kaderini belirleyen adamın hikâyesi”. Dizinin on sekizinci bölümünde İbn-i Arabi bir kahramanın geleceğinden söz ederken Ertuğrul’un diğer özelliklerini de şu şekilde sıralamıştır: “Müslümanların emanetini yüklenecik kişi önce akıllı olacak. Lakin akı kurnazlık olarak bellemeyecek. İyiyle kötüyü karanlık gecede ayırt edebilecek. Merhametli olacak. Adil olacak. Cesur olacak... Kavgası hak için olacak. Mülkü bir emanet olarak üstlenecek. Yönettiği insanların yaşlılarını babası, gençlerini kardeşi, küçüklerini de evladı gibi görececek. Ümmetin imamlığına talip olacak insan bu ehliyete haiz olmalıdır. Ümmet böyle birini bekliyor. Çekilen sıkıntılar onun müjdecisi. Seher vaktindeyiz sanki. Sabah esintilerini duyuyor gibiyiz. Seher vakti sabaha en yakın karanlık vaktimizdir”. Ertuğrul’un her zaman olumlu ve başarılı yönleriyle izleyicinin karşısına çıkarılması ve bir diriliş hikâyesini örtük mesajlarla canlandırması, kahramanın da dizinin İslami temeller üzerine kurulu millî bir kimlik oluşturma amacına göre şekillendirildiğini göstermektedir.

Son olarak, dizilerin eğlendirme ve hoşça zaman geçirme işlevlerinin yanı sıra kültürün yaşatılmasında ve aktarılmasında da işlevsel olarak rol oynadığından ve *Diriliş “Ertuğrul”*un

bu açıdan nasıl bir örnek oluşturduğundan söz edilebilir. Albert Botkin, uygulamalı halk biliminin çoğulcu bir topluma yönelik yeni bir topluluk duygusu ve bilinci yaratmasının yanı sıra “aksi takdirde kaybolabilecek halk anlatımlarını canlı tutma” konusunda da yardımcı olabileceğini düşünmüştür (Botkin 1953: 204, Aktaran Hirsch 2014: 43-46). Mikel J. Koven ise “Halk Bilimi Çalışmaları, Popüler Film ve Televizyon: Gerekli Bir Eleştirel Araştırma” başlıklı makalesinde Elizabeth Tucker’ın günümüzde kitle iletişim araçları yoluyla aktarılan kültürün yaşamasının daha olası olduğu görüşüne değinmiştir (Aktaran: Koven 2014: 119-133). *Diriliş “Ertuğrul”* dizisi de bir uygulama örneği olarak dizideki anlatıların zenginliği ile bu aktarımı sağlamaktadır. Kubilay Aktulum *Folklor ve Metinlerarasılık* adlı kitabında bir ulusun kültürünün temel unsurlarını canlı tutmanın yolunun onların sürekli olarak başka dönemlerde güncellenmelerine bağlı olduğunu belirtmiştir. En etkili güncelleme yolunun ise başka yapıtlarda yeniden kullanıma sokulmaları, bir başka deyişle söylemlerarası/metinlerarası bir sürece katılmaları olduğunu vurgulamıştır. Aktulum bu bilgilere ek olarak, metinlerarası yöntemin halk bilimi bağlamında geleneksel unsurların daha çok kurgusal açıdan dönüştürülerek yeniden kullanıma sokulmasını sağlayan bir araç olarak karşımızda durduğuna dikkat çekmiştir (2013: 9, 18). *Diriliş “Ertuğrul”* örneğinde çözümlenen metinlerarası ilişkilerin bir uygulama modeline dönüşmesi de, dizilerin kültürün canlandırılması,

yeniden üretilmesi ya da aktarımı işlevlerine katkı sağlayabileceğini göstermektedir.

Diriliş “Ertuğrul” dizisi bu çalışmada kısaca, uygulamalı halk bilimi bağlamında değerlendirilmiş ve dizi metinlerarası çözümlenmeler yapılarak incelenmiştir. Bu çözümlenmelerden, dizinin alt metinlerinin mitolojik kökenlere de göndermelerde bulunan işlevsel bir ana metin yarattığı anlaşılmaktadır. Ayrıca dizinin, izleyicilerin yönlendirilmiş bir kimlik, tarihsel ve kültürel bir bağ ile aidiyet duygusunun pekiştirilmesine katkı sağlaması açısından uygulamalı halk biliminin iktidar, mitoloji ve metinlerarası ilişkilerini destekler nitelikte olduğu sonucuna varılmıştır. Bu düşünceye göre, *Diriliş “Ertuğrul”* dizisindeki yansımalarından hareketle metinlerarasılığın, halk biliminin uygulama araçlarından biri olduğu söylenebilir. Dizideki uygulamaların doğruluğu ya da yanlışlığı veya uygulama örneklerinin nasıl olması gerektiği gibi pek çok konu da tartışmaya açılabilir.

NOTLAR

- 1 Selcan Hatun dizinin yirminci bölümüne kadar bu karakterini sürdürmektedir. Yirminci bölümden sonra yaptıklarından pişman olmakta ve değişmektedir.

KAYNAKLAR

- Aktulum, Kubilay (2013). *Folklor ve Metinlerarasılık*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- _____ (2011). *Metinlerarasılık / Göstergelerarasılık*. Ankara: Kanguru Yayınları.
- Bang-Kaup, Willy, Reşit Rahmeti Arat (2012). *Oğuz Kağan Destanı*. İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Baron, Robert (2014). “Amerikan Kamusal Halk Bilimi – Tarihi, Sorunları ve Zorlukları”, *Uygulamalı Halk Bilimi*. Çev.: İmran Gündüz Alptürker. Yay. Haz.: M. Öcal Oğuz vd. Ankara: Geleneksel Yayınları.

- Burke, Peter (2009). *Afişten Heykele, Minyatürden Fotoğrafa Tarihin Görgü Tanıkları*. Çev.: Zeynep Yelçe. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Dorson, Richard M. (2006). *Günümüz Folklor Kuramları*. Çev.: Selcan Gürçayır, Yeliz Özay. Ankara: Geleneksel Yayınları.
- _____ (2007). “Folklor ve Fake Lore”, *Folklorun Sahtesi: Fakelore*. Yay. Haz.: Selcan Gürçayır. Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Dundes, Alan (2007). “Fakelore Fabrikasyonu”, *Folklorun Sahtesi: Fakelore*. Yay. Haz.: Selcan Gürçayır. Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Ergin, Muharrem (2011). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- _____ (2000). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Fox, William S. (2007). “Folklor ve Fakelore: Bazı Sosyolojik Düşünceler”, *Folklorun Sahtesi: Fakelore*. Yay. Haz.: Selcan Gürçayır. Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Guber, Peter (2012). *Hikâyen Varsa Kazanırsın*. Çev: İclâl Büyükdevrim Özçelik. Boyner Yayınları, İstanbul.
- Hirsch, Jerrold (2014). “Dönüşen Halk Bilimi: A. Botkin”, *Uygulamalı Halk Bilimi*. Çev.: Mehmet Emin Dede. Yay. Haz.: M. Öcal Oğuz vd. Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Hobsbawm, Eric (2006). *Geleceğin İcadı*. Derleyenler: Eric Hobsbawm ve Terence Ranger. Çev.: Mehmet Murat Şahin. İstanbul: Agora Kitaplığı Yayınları.
- <http://www.trt1.com.tr/dirilis-ertugrul/39014>, Erişim Tarihi: 20.05.2015 ve 04.11.2015.
- <http://www.antoloji.com/incitme-2-siiri/>, Karakoç, Abdurrahim. “İncitme”. Erişim Tarihi: 07.06.2015.
- <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1088075-cumhurbaskani-erdogan-dirilis-ertugrul-dizisinin-setinde>, Erişim Tarihi: 05.06.2015.
- http://www.radikal.com.tr/yazarlar/tayfun_atay/osmanliya_degil_osmanliliga_acilan_yol_d_rilis_ertugrul-1250493, Tayfun Atay, “Osmanlı’ya değil Osmanlıcılığa açılan yol: ‘Diriliş-Ertuğrul’”, Erişim Tarihi: 02.06.2015.
- <https://twitter.com/mdbdogustatus/568171498755780608>, Mustafa Burak Doğu. Erişim Tarihi: 05.06.2015.
- <http://www.sabah.com.tr/dunya/2014/10/19/bilge-kral-aniliyor>. İzzetbegoviç, Aliya. Erişim Tarihi: 05.06.2015.
- <http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/02/22/suleyman-sah-turbesi-nereye-tasindi>, Erişim Tarihi: 05.06.2015.
- <http://www.dirilisdizisi.com/hikaye.html>, Erişim Tarihi: 20.05.2015.
- Karabıyık, Seda (2014). *Türk’ün Dizi İle İmtihanı*. İstanbul: Profil Yayınları.
- Koven, Mikel J. (2014). “Halk Bilimi Çalışmaları, Popüler Film ve Televizyon: Gerekli Bir Eleştirel Araştırma”, *Uygulamalı Halk Bilimi*. Çev.: Gülşah Yüksel Hahcı. Yay. Haz.: Öcal Oğuz vd. Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Lafazanovski, Ermis (2007). “Halk Sevgisi: Yerel Kitle Kültürünün Kurtuluşu”, *Folklorun Sahtesi: Fakelore*. Yay. Haz.: Selcan Gürçayır. Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Oğuz, M. Öcal (2002). *Küreselleşme ve Uygulamalı Halkbilimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ölçer Özünel, Evrim (2012). “Kırkıyama Kahramanlar: Tarihi Çizgi Romanlarda Gelenek İcadı ve İmhası”, *Millî Folklor*. Yıl: 24, Sayı: 95, s.: 171-183.
- Özay, Yeliz (2007). *Metinlerarası İlişkilerde Türk Halk Hikâyeleri*. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Reich, Wendy (1971). “The Uses of Folklore in Revitalization Movements”, *Folklore*, Vol. 82, No. 3 (Autumn), pp. 233-244.
- Simmons, Annette (2008). *Etkileme ve İknâ Sanatında Hikâyenin Gücü*. Çev.: Gökçesu Tamer. İstanbul: MediaCat Yayınları.
- Titon, Jeff Todd (2009). “Metin”, *Kuramlar Yaklaşımlar 3*. Çev.: Öykü Terzioğlu, Yay. Haz.: M. Öcal Oğuz vd., Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Uyanık, Seda (2009). “Dede Korkut Anlatmalarında Metinlerarası Söylem”, *Millî Folklor*. Yıl: 21, Sayı: 83, s.: 30-40.
- Wolf-Knuts, Ulrika (2007). “Folklorizm, Nostalji ve Kültürel Miras”, *Folklorun Sahtesi: Fakelore*. Yay. Haz.: Selcan Gürçayır. Ankara: Geleneksel Yayınları.